

Literatūra • menas • mokslas

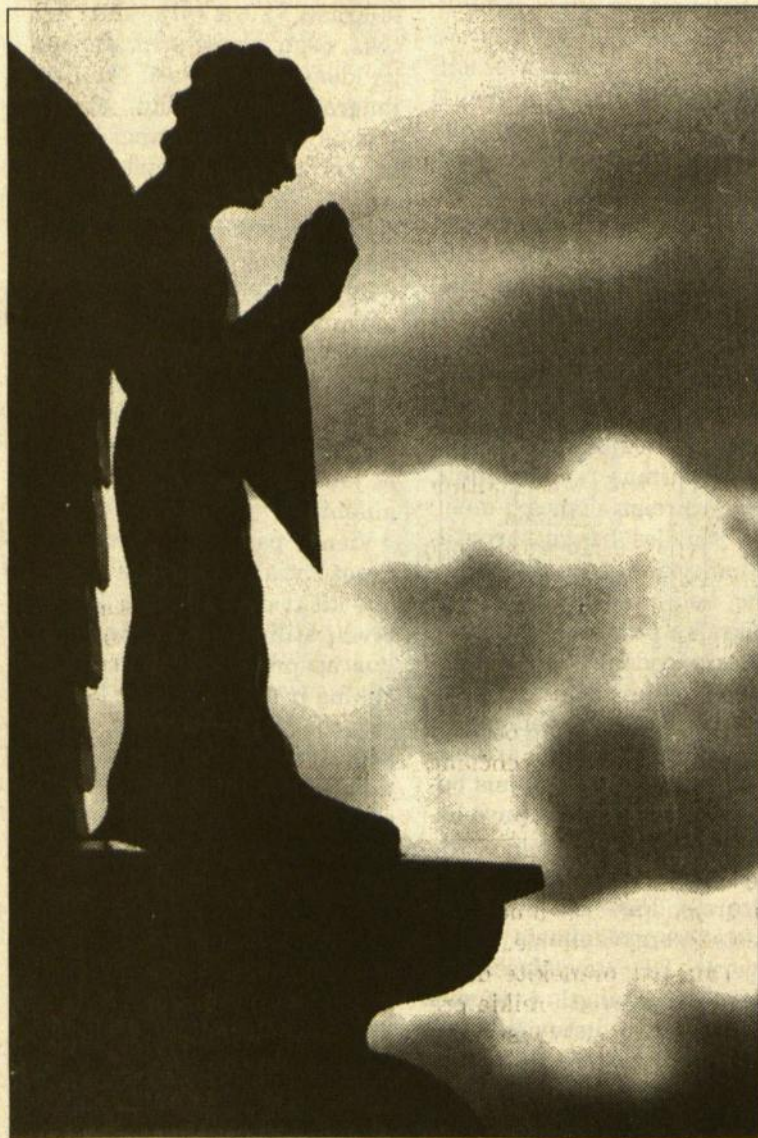
DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2003 m. lapkričio 1 d.

Nr. 213 (39)

Saturday supplement November 1, 2003

No. 213 (39)

Vytauto Maželio nuotrauka.

Aleksandras Radzius

PASKUTINIS RUDUO

Ten mano tėvas amžinai gyvena:
Telsių kalnely žiba žiburys,
o pajūry, bangų ir smėlio žemėj,
per vasarą su broliu kalbas vyturys.

Ten motina mums patalą paklojo
ir tarė seseriai, sugrįžk namo.
Dabar trys kryžiai ant kalnelio stovi,
širdy trys kryžiai ir graudus ruduo.

Ten mano brolis žirgo nebekinkė.
Taku pareisiu, tarė, pro rugius.
O žmonės verkė ir giedojo susirinkę,
kad šis ruduo toks liūdnas ir graudus.

Tenai sesuo jau nebeaude drobių,
užteko audeklo jos įkapėm.
Trys kryžiai ten, aukštam kalnely stovi,
trys kryžiai rudeniu ir mums abiem.

VIEŠPATIES INDAS

Siela paliko
Viešpaties duotą indą
ant aukšto kalno.

—Žeme, palaikyk
savyje mano indą,
kol mudu pašauks.

POMIRTINĖ KAUKĖ

Mano tėvas užmerktom akim žiūrėjo į padangę.
Debesys praplaukdamis ledinį veidą glostė.
Kai prarijo saulę pilkas horizontas,
mano tėvas žengė debesų šalin.

Žemėje giliai boluoja kaulai,
kryžius ženklina vėlių suolelio vietą,
ir kasnakt matau ledinį tėvo veidą
debesy, praplaukiančiam pro Šiaurės žvaigždę.

VARPELIS

Paskambink, Viešpatie, man varpeliu,
nes jau atvėriau langines,
kad atplasnūt saulę paukščio takeliu
lankyt padangės ir manęs.

Paskambinki, žiniosiu metą,
ir mes abu keliausim į namus,
apsukę orbitos paskirtą ratą,
aplankę dar bent vieną kartą
savo mėnulius.

REQUIEM ATERNAM

Tą naktį žvaigždės netekėjo,
tą rytą saulė mirė.
Drauge su tais, kurie kentėjo,
prieš mirtį Mozartas giedojo:
Dies irae...

Užgaudami švenčiausią tylą,
balsu gyvieji ašarojo.
O lacrimosa dies illia,
be žodžių Mozartas kartojo:
Lacrimosa...

Kažkur toliau nei Paukščių Takas,
ties Viešpaties namu šventuaju,
kažkam širdis iš džiaugsmo plakė,
kažkam diena jau prasidėjo, —
Vivaldi Vasarą giedojo.

MIRTIES KALBA

Ne mums apie mirtį rašyti.
Mirtis — eilėraščių posmas,
sueiliuotas atšalusio kraujo
ant mirtim pražyduosio veido.

Ne mums apie mirtį kalbėti.
Mirtis — paskutinis numirusio žodis,
tariamams mums sustingusiom lūpom,
akim užmerktom
šviesioj amžinybės erdvėj.

ANTKAPIO ŽVAIGŽDĖ

Kai diena ateis,
ir laikas pasibels,
sugrįši tu
į jaukią saulės šviesą.
O aš
tik žvaigždę tylinčią
ant savo antkapio padėsiu,
kad ji per liūtį ir per audrą
negesdama spindėtų.

AMŽINYBĖS DVARAS

Ugninės bitės per mėlynę skrenda,
Auksinį medų neša į erdves.
Kažkur toli jos avilį suranda
Ir laukia ten ateinančio manęs.

Kažkur ten dunkso amžinybės durys,
Nematomi jo bokštai, nei langai,
Tik spindi bičių nešamas nektaras,
Tik dūzgia jų neregimi sparnai.

Algimanto Kezio nuotrauka.

Vėlinių apmąstymai

Ses. Ona Mikailaitė

Televizijos ekrane stebdami pasaulines ar vietines žinias, matome mirtį kasdien. Kasdien prieš akis atsiveria baisios automobilių avarijos, žudymai, sprogdinimai, karo veiksmai. Šiurpu.

Mirusio žmogaus vaizdas vienaip išgyvenamas tolimųjų, kitaip jam artimųjų žmonių. Tolimiesiems – vaizdas gal ir baisus, bet nesukeliantis gilaus gaudulio, kančios. Išjungiam televiziją, ir vaizdas išblunka.

Laidojant artimą mirusį, išgyvenimas yra supurtantis, išspaudžiantis ašaras, nes šis asmuo buvo svarbi mūsų gyvenimo dalis, dabar – belieka tuštuma, vien atsiminimai. Mirus pažįstamam žmogui, jaučiame pareigą dalyvauti laidotuvsė. Išreiškiam užuojautą, atnešam gėlių. Bet gal nepagalvojama, jog mirusįjį palaidoti yra vienas krikščioniškų gailėstingumo darbų. Tai vienas patį svarbiausių artimo meilės patarnavimų, kurį galim žmogui suteikti.

Kad ir kažin kaip išpuoštas, karste velionis rodo vieną žmogaus trapumą ir menkumą. Gal todėl šermenų metu skubam nukreipti kalbas į ką nors linksmesnio, nagrinėti einamuosius reikalus bei rūpesčius.

Krikščioniškasis tikėjimas tačiau nevengia atvirai žvelgti į mirtį. Numirėlis – tai amžinybės antspaudu paženklinta būtybė. Krikščionybė, iškel-dama begalinę žmogaus sielos vertę, atitinkamą pagarbą rodo ir žmogaus kūnui. Krikš-

čionio kūnas – tai Šventosios Dvasios šventovė – ir, nors mirusiojo kūnas tėra tos šventovės griuvėsiai, jie vis viena verti pagarbos. Laidojami žemėje ar sudeginami, žmogaus palaikai pagerbiami tam tikromis apeigomis. Tai suvokė ir nekrikščioniškos kultūros. Gal tik nūdienėje kultūroje, kur madinga žmogaus pelenus draikyti pavėjui ar laikyti urnoje ant televizijos, yra prarasta mirtį supanti rimtis... Ar tai nerodo klaikios dvasinės tuštumos?

Nors kasdieną esame mirties apsupti, apie mirtį kalbėti ar mąstyti, ypač apie savo patį mirtį, šiais laikais labai nemadinga. Net žodžio „mirtis“ vengiama ir stengiamasi kitaip išsireikšti. Galbūt mūsų karta vengia apie mirtį užsiminti todėl, kad ankstyvosnės mūsų tėvų ir senelių kartos (ypač Lietuvoje) daug ir dažnai kalbėdavusios apie mirtį. Rekolekcijų ir misijų vedėjai visada sakydavo – konferencija apie mirtį.

Štai kaip skambėdavo anų laikų žodžiai: „Nešami laiko sparnų, mes skubame dabarties akimirkoje tarp praeities ir ateities amžinybių, rinkdami laimėjimus ir pralaimėjimus savo amžinam likimui... Visas žemės rutulys yra vien ištisas žmonijos kapas, kuriam drauge ilsėsimes ir mes... Mirtis nuolatos žengia per mūsų gyvenimą organizuodama mirusiųjų procesiją į kapus...“

Vėlinėms tokios mintys tin-

ka. Vėlinių proga jaučiame pareigą prisiminti savo mirusius, lankyti jų kapus, papuošti juos. Kai kurie dargi užprašome šv. Mišias (greičiau vyresniosios kartos), nors dažnai patys tose pamaldose nedalyvaujame. Melstis už gyvus ir mirusius yra kitas didelis krikščioniškas gailėstingumo darbas. Nepagalvojame, kokie esame laimingi, galedami konkrečiai savo brangiems mirusiems padėti. Ne vien jų netektį apraudoti, ar prieš kitus pasirodyti, statant brangius ir puošnius paminklus.

Mirties akivaizdoje krikščioniškasis tikėjimas mums suteikia šviesą, kurios negalim rasti kur kitur. Krikščioniui mirtis nėra priešas, nes jis tiki amžinybe ir žino, jog Kristaus kancija, mirtis ir prisikėlimas padengia viską. Kristaus prisikėlimo pergalė – kurią simbolizuoja baltas karsto apdangalas ir deganti Velykų žvakė laidotuvių metu – mirtį nušviečia, kaip perėjimą į dangaus namus. Šv. Pranciškus mirtį vadino savo sese.

Švęsdami Vėlines, atgaivinkime savo krikščioniškąjį tikėjimą. Jis – neįkainojamas turtas. Juo stiprinami galim paguosti liūdesio prislėgtus ar netekties skausmo pakirstus žmones. O ir į savo mirtį tikėjimo akimis galime žvelgti ramiau, su didesniu pasitikėjimu. Įdomu, kad musulmonai drąsiai eina į mirtį, tvirtai tikėdami dangaus laime, o mes, paniūrę krikščionys ir katalikai nedrįstame į dangų pažvelgti.

Lietuvį gerbia Nobelio laureatas

Praėjusių metų balandžio 27 d. į amžinybę iškeliavo dr. Mindaugas S. Kaulėnas, sulaukęs tik 64 m. amžiaus. Tai buvo pasižventęs ir visa savo asmenybe mokslui atsidavęs zoologas-biochemikas. Gimęs Lietuvoje, 1944 m. su tėvais, Algirdu ir Stefania Kaulėnais bei broliu Gediminu, pasitraukė į Vokietiją, o nuo 1948 m. gyveno D. Britanijoje. 1958–1964 m. Londono universitete studijavo zoologiją, savo studijas apvainikuodamas daktaro laipsniu. Persikėlęs į JAV, nuo 1964 ligi 1967 m. gilino studijas Massachusetts universitete, kurias baigęs, pakviečiamas šio universiteto zoologijos profesoriumi asistentu, o nuo 1971 m. profesoriumi, tapdamas jauniausiu profesoriumi visoje Massachusetts universiteto istorijoje.

Kaip to universiteto biologijos departamento dekanas dr. Chris L. Woodcock rašo: „Mindaugas per 35 metus buvo neatskiriama šio universiteto dalimi, artimai dirbdamas su studentais bei savo kolegomis. Jis entuziastiškai buvo pasinėręs savo laboratorijoje į naujų tyrimų sritį, studentų vertinamas profesorius, dėstęs daugelį zoologijos bei biologijos kursų. Būdamas zoologijos,

o vėliau ir biologijos departamentų dekanu nuo 1982 m. ligi 1995 m. jis sėkmingai vadovavo šiems departamentams, juos nuolat plėsdamas ir didindamas. Todėl Massachusetts universitetas Amherst, M, įvertindamas dr. M. Kaulėno didelius nuopelnus bei įnašą šiai mokslo institucijai, įsteigė jo vardo fondą, kurio tikslas kiekvienais metais kviesti žymius paskaitininkus biologijos, biochemijos ir genetikos srityse.

Pirmoji šio fondo paskaita bus š.m. lapkričio 3 d. Massachusetts universitete ir ją skaitys prof. Phillip A. Sharp, 1993 m. Nobelio medicinos ir fiziologijos premijos laureatas. Prof. P. A. Sharp šiuo metu profesoriauja Massachusetts Institute of Technology. Įdomu, kad doktoratą 1969 m.

gavo Illinois universitete Urbanoje.

Massachusetts universitetas tikisi sukaupti pakankamai lėšų (50,000 dol.) dr. Mindaugo S. Kaulėno fondui, kad ir ateityje tokio lygio paskaitomis būtų prisimenamas vienas iškiliųjų šio universiteto profesorų. Aukcas šiam fondui galima nukreipti šiuo adresu: Kaulėnas Lecture Fund, Biology Department, Morrill Science Center, University of Massachusetts, Amherst, MA 01003.

V. K.

Pažvelk į savo mirtį
be baimės ir be siaubo:
nebus tai miegas amžinas,
nebus tai prapultis, —
tikrai pažvelk į mirtį
angelo akim.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Švęsdami Vėlines, atgaivinkime tikėjimą. — 1 psl.

Lietuvos ir išeivijos santykiai. — 2 psl.

Prisimintas lietuvių lyrikos klasikas Jonas Aistis. Kalendorius poeto J. Aistio 100-čiui paminėti. — 3 psl.

New York meno scena Vilniuje. Danguolės Jurgutienės paroda „Laikas — upė be krantų“. — 4 psl.

„Leiskit į tėvynę, leiskit pas savus“??

Vytautas Bieliauskas

„Leiskit į tėvynę, leiskit pas savus, Ten pradžiugs krūtine, atgaivins jausmus“, — tai yra dainos posmas, sukurtas Gudavičiaus, kuriame, kaip ir visoje dainoje, atsispindi pirmosios lietuvių išeivijos bangos tėvynės ir savųjų ilgesys. Ši daina buvo dainuojama ir antrosios mūsų išeivijos bangos, gal net dar su didesniu įsijautimu, nes mes, po Antro pasaulinio karo palikę savo tėvų žemę, į savo gyvenimą svetur žiūrėjome, tik kaip į laikiną tarpinį ir tikėjomės grįžti į namus baigti savo dienų. Mes jautėmės kaip keleiviai, ir mūsų gyvenimas svetur atrodė, kaip besitęsianti kelionė. Daugelis savo širdis gaivino Maironio poezija, taip gražiai aprašant Nemuno ir Neries slėnius, Aukštaitijos ir Dzūkijos kalnelius, Birutės kalną, Palangos sidabrinį pajūrį, žydinčių liepų kvapą ir šieną grėbiančių sesučių dainas. Bet laikas bėgo ir gyvenimas tęsėsi, o mūsų viltys grįžti į tėvynę mažėjo, bet nesunkio.

Ir taip mūsų kelionė pasiekė 1988 m., kai visoje Sovietų Sąjungoje pradėjo rodytis laisvės spinduliai. Tada ir Lietuvoje įsisteigė Lietuvos Persitvarkymo sąjūdis, kuris, prieš penkiolika metų susirinkęs Vilniuje, paskelbė lietuvių tautos norą atstatyti nepriklausomybę. Po kone 50 m. priespaudos Lietuvoje atgimė viltis ir laisvės noras. Atsimenu, kad tada spalio mėn. Sporto rūmų salėje išėjo kalbėtojai, ragindami pradėti akciją atstatyti nepriklausomybę, sakydami, kad mums reikia savos, laisvos valstybės. Tokie šūktai tada buvo labai pavojingi, nes laisvės ten tikrai nebuvo, arba ji buvo „saugojama“ sovietų tankų, kareivių, milicijos ir KGB. Bet šalia baimės pakilo jausmai, suplazdeno tripsalvės vėliavos ir suaidėjo lietuviškos dainos Vilniaus gatvėse. Atsimenu, kai kurie sakė, kad mes savo laisvę atgausime ne ginklais, bet dainomis ir drąsiomis viltimis. Kai kurie šitai vadino „dainuojančia revoliucija“, bet iš esmės tai buvo revoliucija, kuri vėliau atnešė nepriklausomybės atstatymą. Atsimenu, kai tada, dalyvaujant Sąjūdžio suvažiavime, kai kurie manęs jau klausė, ar rengiesi grįžti į tėvynę, ir kada? Ir tada tikrai atrodė, lyg mūsų svajonės jau buvo besipildančios, nes tikrai atrodė, kad mes greit galėsime grįžti pas savus.

Dabar jau praėjo 13 m. nuo oficialaus Lietuvos nepriklausomybės atstatymo paskelbimo, o nuo Sąjūdžio pradėto atgimimo jau baigia praeiti 15 metų. Per tą laiką daug kas pasikeitė: atsirado galimybė užsienio lietuviams Lietuvą laisvai lankyti, atstatyti kontaktus su savo giminėmis bei draugais, įsijungti į karitatyvinius bei švietimo darbus, net savo paliktus namus apžiūrėti. Atsirado galimybių visam laikui grįžti ir apsigyventi savo tėvynėje. Bet stebėjimai rodo, kad tie sugrįžimai vyksta labai ribotu skaičiumi ir daina „leiskit pas savus“ atrodo yra praradus net savo skambesį. Kodėl taip įvyko ir kodėl, iš pradžių atgijęs, entuziazmas santykiuose

tarp išeivijos ir Lietuvos stipriai sumažėjęs? Jeigu šandien paklauskiau, ar rengiatės grįžti gyventi Lietuvoje, turbūt daugiau labai mažai teigiamų atsakymų. Turiu prisipažinti, kad nei aš pats į tokį klausimą teigiamo atsakymo duoti negalėčiau. Taigi, kas yra įvykę Lietuvos santykiuose su jos išeivija? Šį klausimą ir noriu šiek tiek pasvarstyti ir mėginti atsakymų ieškoti, analizuojant psichologinę, politinę bei ekonominę situaciją.

Išeivijos ir Lietuvos santykiai okupacijos laikais

Sovietų okupacijos laikais išeivijos santykiai su savaisiais tėvynėje buvo labai riboti. Ligi Stalino mirties išeivija neturėjo beveik jokio kontakto su kraštu: laišškai buvo tikrinami ir daugiausia nepralaidžiami. Kartais buvo galima žinią perduoti ar gauti per tarptautinį Raudonąjį Kryžių, bet ir tai atsitikdavo labai retai. Vėliau dalykai truputį pagerėjo: buvo galima laiškais pasikeisti, bet jie eidavo per griežtą cenzūrą, eidavo labai ilgai ir kartais giminės jautėsi nesaugūs, turėdami kontaktą su išeiviais, ir todėl laišku neradau ir jų nepageidavo. Vėliau sovietai, atrodo, pasijuto saugesni, pradėjo skatinti žmones palaikyti santykius su išeivija, nes tai jiems atrodė naudinga. Todėl nuo maždaug 1960 m. susirašinėjimai padidėjo, o po 1970 m. buvo pradėdama duoti leidimus giminėms lankyti užsienyje ir iš užsienio aplankyti gimines, atvykstant susitikti su jais Vilniuje. Žinoma, leidimai buvo išduodami labai atsargiai — su „patikrinimu“ ir labai nuosekliu grįžusių jų po apsilankymu ir tarytum. Užsienio vyriausybės ir tokius apsilankymus irgi žiūrėjo su tam tikru įtarimu. Taigi kontaktai buvo pradėti po KGB ir panašią kitų kraštų įstaijų priežiūra. Vėliau sovietų sistema pradėjo leisti mokslininkų pasikeitimo mainus, bet ir tai buvo vykdoma su labai didele kontrole. Visi tokie santykiai, nors davė progos ir Lietuvos žmonėms ir mums šiuokius tokius šviesos spindulius pamatyti, vis dėlto jie pasiekė tai, ko okupantai pageidavo, būtent jie sukūrė didelį vienų kitais nepasitikėjimą. Šis nepasitikėjimas buvo stiprinamas ir išliko net po nepriklausomybės atstatymo; jo yra likę gana daug ir dabar. Tas „jūs ir mes“ kontrastas, gal net reikalingas sovietmečiui, pasiliko ir po jo.

Mes visi žinojome, kad sovietų laikais Lietuvoje buvo daug ekonominių trūkumų ir gyvenimo lygis buvo gana žemas. Iš pradžių okupantai su tuo nenorėjo sutikti ir visus ragino skelbti, kaip jie gerai gyveno „sovietų rojuje“. Bet vėliau ši propaganda pasikeitė ir buvo prašoma pagalbos iš giminiių iš užsienio, ypač JAV. Taigi siuntėme ten maisto ir rūbų siuntinius, už kuriuos užmokėdavom iš anksto nusitaisyti muitus. Tokią pagalbą gavo ir tie, kuriems jos reikėjo ir tie, kurie be jos galėjo apsieiti. Įdomu, kad šis galvoji-

giuvimo: mes visi manėme, kad Lietuvai labai reikia mūsų materialinės pagalbos ir visi, kiek galėjome, prie jos prisidėjome. Siuntėme vaisius, rūbus, maistą ir pinigų. Kaip ir anksčiau, ir po sovietmečio ten žmonėse liko įsitikinimas, kad užsienio lietuviai yra turtingi ir lengvai gali visiems padėti.

Bendradarbiavimo tęsimas laisvėje

Lietuvai tapus sava, nepriklausoma valstybe, išeivijos kontaktai su savo kraštu su-normalėjo. Įvedus bevizinių kelionių teises užsieniečiams iš Vakarų, ypač JAV, daugelis galėjome lankyti savo gimines, draugus ir kolegas. Atsirado galimybės turizmui ir atostogoms Lietuvoje. Prasi-dėjo platesni ir intensyvesni moksliniai bendradarbiavimai; poetai, rašytojai, menininkai, muzikai atnaujino tarpusavio ryšius; mokytojai ir studentai pradėjo vieni kitų vizitus; lietuviška spauda dabar jau pasiekia mus, o mūsų ir jos skaitoma ir Lietuvoje. Tai davė ir duoda teigiamų rezultatų.

Bet dažnai yra lengviau palaikyti gerus santykius iš tolo, nes priartėjus jie darosi tampa presniais, bet taip pat ir sunkesniais. Pažvelkime į kai kurias, greit iškilusias problemas.

Bene pirmoji problema buvo pilietybės atstatymas. Išeiviai, norėdami sutvirtinti savo lietuvišką tapatybę, labai susidomėjo savo pilietybės atgavimu, bet atgimstančios Lietuvos biurokratizmas įvedė gana komplikotus procesus, kurie reikalavo popierizmo, dokumentų ir, žinoma, kantrybės. Po poros metų bandymų neretas prarado viltį pilietybę atgauti ir nustojo jos ieškoti. Bet pilietybę atgauti buvo svarbu tiems, kurie norėjo Lietuvoje įsikurti arba ten palikti turtą susigražinti.

Kaip žinome, sovietai buvo konfiskavę nuosavybės visų į Sibirą išvežtųjų ir į Vakarus išvykusiųjų. Tokios nuosavybės buvo suvalstybtos. Lietuvai atgavus laisvę, išliko reikalas nedelsiant įtvirtinti privačią nuosavybę. Buvo įvestas masinis butų, įmonių ir paroduotųjų privatizavimas. Po to mėginama privatizuoti ūkius, išplėšiant juos iš buv. kolūkių. Viskas buvo daroma greitai ir gal be apgalvoto nuoseklumo. Taip padaryta nemažai klaidų — atsirado nelegalių pasisavinimų, kurie ir dabar dar nėra sutvarkyti. Išeivijai parūpo susirasti savo šaknis ir atgauti savo tėviškes. Tiesa, daugumas tėviškių buvo sunaikintos ir sunkiai atstatomos, bet tos, kurios dar likusios, atkreipė buvusių savininkų bei jų palikuonių dėmesį. Ir čia prasi-dėjo problemos. Ten žmonės, visuomet galvoję, kad išeiviai gerai gyvena, buvo pripratę gauti iš jų. Kai jie pamatė, jog kai kurie nori sau ką nors pasiimti, kilo pasipiktinimas bei antagonizmas. Kai kurie vienkiamiai buvo išdalinti, o namai jau seniai vietiniais apgyvendinti. Atsirado situacijų, kurios reikalavo išsiskelimo, atsisakymo ir net kompensacijos. Daugelis pradėjo į išeivius

žiūrėti, ne į kaip savus, bet kaip išbrovelius, norinčius juos nuskriausti. Atgijo sovietmečio sukurtas nepasitikėjimas, kuris dar ir dabar tebeegzistuoja.

Įdomu konstatuoti, kad, Lietuvai atgimus, ten vykti suskato daugelis norinčių aktyviai prisidėti prie krašto atgailvinimo. Atvyko nemažai, kurie save laikė žinovais ir ekonomikoje, prekyboje, finansuose ir administracijoje. Tiesa, atvyko ir tikrų aukšto lygio žinovų, bet jie savo paslaugas paprastai perdavė, stengdamiesi bendradarbiauti su vietiniais, žinodami, kad, nepaisant skirtingumų tarp komunistinių ir vakarietiško sistemų, ir vieni, ir kiti turėjo žinių, kuriomis besidalinant, buvo galima daug pasiekti. Bet tokių žinovų buvo nedaug, ir jie dirbo tyliai, kukliai. Tačiau kiti, vadinamieji „savamoksliai ekspertai“, kurie galvojo, kad viską gerai žino, nes Vakaruose gyveno, buvo agresyvūs, net arogantiški. Tiesa, vietiniai su jais per daug ginčytis nenorėjo, nes jie švaistėsi pinigais, kurie visiems buvo reikalingi. Bet už jų nugarų buvo šaipomasi ir jie net

Dažnai yra lengviau palaikyti gerus santykius iš tolo, nes priartėjus, jie darosi tampa presni ir sunkesni...

„auksinėmis kiaulaitėmis“ buvo vadinami. Nors tai apėmė tik tam tikrą skaičių tokių neigiamo tipo svečių iš išeivijos, vis dėlto jie paveikė bendrąją nuomonę, ir nepasitenkinimas jais buvo (net ir dabar) yra skiriamas visiems Vakarų, ypač JAV, lietuviams.

Nėra abejonės, kad išeivija atgimstančiai Lietuvai daug yra davusi per tuos penkiolika metų. Su JAV išeivijos pagalba buvo atkurtas Vytauto Didžiojo universitetas; A.P.P.L.E. pagalba buvo ir yra labai svarbi mokytojams, lietuvių fondai yra daug parėmę mokslo ir kultūros įstaigas, ligonines, bažnyčias, karitatyvines įstaigas. Išeivija yra davusi Lietuvai prezidentą, ketletą Seimo narių, ministrų, profesorių ir kariuomenės vadovų. Daug buvo prisidėta, padedant Lietuvai siekti ES ir NATO narystės. Taigi būtų pagrindas džiaugtis ir didžiuotis. Lietuva po laisvės atgavimo turėjo daug sunkumų, surištų su tvarkos, saugumo, finansinio ir politinio pastovumo įvedimu. Keitėsi vyriausybės, griuvo ir kėlėsi bankai, įmonių valdyme ir ūkininkavime buvo daug spragų. Bet, nepaisant visų sunkumų, pažanga buvo daroma. Vyko ir vyksta statybos; gana gerai veikia sveikatos priežiūra, kuri yra visiems duodama; įvesta pastovi valiuta, kuri duoda žmonėms tam tikrą ekonominio saugumo jausmą. Neseniai žurnalas „The Economist“ Lietuvą gyrė, nustatydamas, kad šio krašto ekonominis augimas peritais metais pasiekęs pirmąją vietą visoje Rytų Europoje, būtent infliacijos veikė nėra, pastovi valiuta, mažėjantis nedarbas ir didėjantys eksportai. (*The Economist*, 2003.7.-19, psl. 41). Lietuvoje beraščių procentas yra mažesnis, negu kitose, jau senokai laisvėje gyvenančiose valstybėse, įskaitant ir JAV. Jaunimas labai domisi mokslu ir Lietuvos universitetai daugeliu atveju prilygsta garsiesiems Vakarų universitetams. Min. pirmininkas A. Brazauskas neseniai didžiavosi savo vyriausybės pastovumu, saky-

damas, kad jo vyriausybė esanti ilgiausiai išsilaikiusi iš visų posovietinių vyriausybių, (Deja, yra sunku vertinti pas-tovumą darbo sėkmingumu, nes iš esmės sovietmečio vyriausybės visuomet buvo pas-tovios, bet jų pasiekti rezultatai gana riboti). Naujasis Lietuvos prezidentas R. Paksa su dideliu pasiryžimu stengiasi naikinti korupciją tiek valstybiniuose, tiek privačiuose sluoksniuose. Nepaisant, kad Lietuvai dar ilgas kelias, kol pasieks kitų Europos valstybių gyvenimo standartus, vis dėlto malonu, kad taip gražiai žengiamo pirmyn.

Viso šito akivaizdoje atrodytų, kad Lietuva ir išeivija dabar jau turėtų būti pasiekusios abipusio supratimo, pasitikėjimo ir broliškos meilės. Deja, taip nėra. Lietuva ir išeivija, atrodo, ne artėja, bet vis daugiau skiriasi. Nepasitikėjimas, kaip minėjau išvystytas sovietų laikais, dar tebeegzistuoja, o ne retai atrodė net sustiprėjęs. Kodėl viskas taip vyksta?

Be abejo, mes, lietuviai, turime labai kritišką charakterį, kuris surištas su tam tikru menkavertiškumo jausmu. Ne

pasikeitė. Nėra abejonės, jog mes, susitikdami su savo tautiečiais iš Anglijos, Vokietijos, Australijos, Argentinos, lengvai pastebime, kad ir jie nuo mūsų skiriasi ir galvojimu, ir elgesiu, ir papročiais. Taigi mes, vykdamie į Lietuvą, taip pat neparnešame savo senosios Lietuvos kultūros, nepaisant, kad gal ir gerai lietuviškai kalbame. Iš esmės konfliktai ir nesutarimai yra pagrįsti ne asmeniškėmis priežastimis, bet jie yra kultūriniai konfliktai. Be abejo, asmeniškai broūžai ir kivirčių ieškotojai šitokius konfliktus sustiprina, iššaukia neapykantą bei panieką. Gal tai net nėra konfliktai, o tik svetimų žmonių nesugebėjimai vieni kitų suprasti, ypač kai jie mano, kad yra savi, kai iš tikrųjų tai vien graži iliuzija.

Norint šitokius kultūrinius nesupratimus paryškinti, reikia atkreipti dėmesį į mūsų trijų išeivijos bangų tarpusavio santykius JAV. Prisimin-kime, kad, kai mes atvykome į šį kraštą po Antrojo pasaulinio karo, radome čia daug lietuviškų organizacijų bei sam-būrių. Kai kurie radome ir savo giminiių. Bet artimas bendradarbiavimas su jais buvo sunkus, nes jie jau buvo užaugę šio krašto įtakoje, o mes atvykome, išaugę lietuviškoje kultūroje, kuri jau buvo „atmiešta“ pergyvenimais Vokietijoje ir DP stovyklose. Negalėdami įsijungti į tuomet jau klestėjusį lietuvišką veikimą, sukūrėme JAV lietuvių Bendruomenę, perorganizavom kai kurias parapijas, įsteigėme šeštadienines mokyklas, įsijungėme į spaudos darbą, arba kurdami naujus laikraščius, arba perimdami čia einančius iš pavargusių darbuotojų. Viskas atrodė gerai: lietuviybė stiprėjo mūsų tarpe. Bet pirmosios bangos lietuviai ir jų vaikai jau liko nuošalyje. Ir jie tai jautė.

Neseniai Philadelphiaus LB pirmininkas Vytautas Miselis man prisuntė iš savo archyvų lietuviškų dainų juosteles, kuriose yra keletas dainų, pažuokiančių naujuosius ateivius („Ei, DiPi, ko ant stalo tu lipi“) arba kritikuojančius juos dėl lietuviškos veiklos griovimo. Nors dabar mūsų kontaktai su pirmąja banga yra gana geri, bet jie jau neatgaivina nei nykstančių Vyčių, nei nusilpusių Susivienijimų. Kultūriniai skirtumai tarp mūsų liko ligi šių dienų.

O kaip yra su trečiosios bangos išeiviais, kurie į šį kraštą plaukia per paskutinį dešimtmetį? Jų ir mūsų kontaktai nėra artimi. Kai kurie ir juos pasiepia. Bet šią bangą sudaro daugiausia jauni neblogai išsimokslinę žmonės, kurie čia yra atvykę, darbo arba geresnių gyvenimo sąlygų ieškodami, ar galbūt čia pasiliko baigę savo studijas.

Nemažai jų čia atvyko nelegaliai, kas irgi sudaro problemų, jiems ir mums bendraujant. Daugelis jų mums nepasitikėjo ir bijojo. Nemanau, kad šis nepasitikėjimas turėjo pagrindo, bet jis buvo ir galbūt tebėra. Mūsų LB apylinkės daugelyje vietų laikėsi ir tebesilaiko nuo jų nuošaliai, nors jos taip pat skundžiasi, kad naujieji neįsijungia į lietuvišką veikimą. Kai kuriose vietovėse mums pavyko naujuosius imigrantus įtraukti į artimesnį bendradarbiavimą, bet, galima sakyti, tik saujelę jų priklauso lietuvių Bendruomenei. Ir čia pasirodo sunkumai, sukelti skirtingų kultūrų įtakoje augusios žmonės. Atrodo, kad bene leng-

viausias suartėjimas vyksta per vaikus, einančius į šeštadienines mokyklas. Ir jie, ir mes norime padėti savo vaikams bei vaikaičiams išlaikyti lietuvišką žodį, lietuviškus papročius, tad čia galime rasti bendrą kalbą. Bet tie skirtumai egzistuoja ir nežinia, kada bus nugalėti.

Naujoji banga jau turi savo laikraštį, kuris yra kiek kitoks, negu esame pripratę, bet jis įdomus ir plečiasi. Naujieji imigrantai daugeliu atveju yra darbštūs, sąžiningi, greitai čia kuriasi. Jei sugebėsime surasti būdus artimesniam bendradarbiavimui, pagrįstam vieni kitiems pagarba ir pasitikėjimu, jie iš lėto perims mūsų Bendruomenės ir tės čia lietuviybės išlaikymą. Jų santykiai su Lietuva yra kiek artimesni negu mūsų, bet taip pat turi problemų: kartais ir jie jaučiasi nesuprasti ir atstumiami.

Vienas pagrindinių kultūros broūžų yra tas, kad jis paveikia kiekvieno individo kognityvinį stilių. Kognityvinis stilius apsprendžia aplinkos pažinimą ir tarpasmeninę komunikaciją. Iš esmės visų mūsų kognityviniai stiliai yra skirtingi, kaip yra skirtingos kultūros, kuriose mes augome ir gyvename. Galbūt šie skirtingi kognityviniai stiliai sudaro daugiau problemų mūsų komunikacijai su naująja banga, ypač kai tenka pripažinti, kad jie yra „atmiešti“ įtarpais Vokietijoje, kai tuo tarpu naujai atvykusieji jokių įtarpų nėra išgyvenę.

Grįžimas namo

Jeigu galima bent iš dalies sutikti su mano samprotavimu, tai reiktų priėti išvados, kad grįžimas į Lietuvą yra galimas, tik pasirodus priimtai labai nemaloniai realybė, būtent, kad ten grįžtant, namo nebūs grįžtama. Taip, mes galime grįžti į Lietuvą ir džiaugtis Nemunu, Šešupe bei Nerimi; galime savo nostalgijai dvasinio pasitenkinimo rasti, bet namų ten jau nebesirasime. Žinoma, mes galėtume ten grįžti, bet turėsime iš naujo įsikurti, panašiai, kaip įsikurtume kitame mieste ar kitame krašte. Net ir mūsų giminės, mūsų senieji draugai jau nėra tie patys, ir mes jiems svetimais tapome. Ap-silankius mus visi mielai priims, bet bus visai kas kita, liekant ten gyventi.

Žinoma, Lietuvos vyriausybė turėtų taip pat įsigilinti į šią išeivių dalį ir dėti pastangas juos suprasti, sudaryti sąlygas grįžti į savo kraštą. Tai būtų ne tik humaniška pareiga, bet užsienio lietuvių grįžimas būtų naudingas visam kraštui. Be abejo reiktų sudaryti sąlygas, kad grįžusieji galėtų, patogiai gyvendami, savo amžių užbaigti. Bet tenka abejoti, kad Lietuva tam būtų pasiruošusi. Yra ten tiek daug trūkumų žmonėms, kurie vargo ir tebevalgsta, norėdami pagerinti savo gyvenimą, tad rūpestis jais turėtų būti aukštesnė pirmenybė.

„Leiskit į tėvynę, leiskit pas savus“... Bet gal tų savųjų yra ir čia, nors daugelis jų lietuviškai nekalba, ir gal net nėra lietuviai, bet jie gali būti savi. Tuo tarpu mums reikia pasirūpinti savo lietuvių Bendruomenėmis užsieniuose. Jas reikia stiprinti ir remti. Jose mes rasime savo namus ir savo identitetą. Reikia Bendruomenėse stiprinti lietuvišką patriotizmą, savo tautos meilę ir mūsų tautos istorinę vertę.

Visas gyvenimas — rašytam žodžiui

Jonas Aistis atėjo į literatūrinį pasaulį 1927 metais, išspausdinęs savo pirmąjį eilėraštį „Gegutėlė“. Jis ištis „užklupo“ ir nustebo daugelį žmonių savo poezijos lyrinio subtilumu. Jo trapus poetinis žodis kerį ligi šių dienų...

Kiekvieną vasarą, besiskleidžiant vaiskiems liepų žiedams ir mėlynuojant svajingoms linoms į Rumšiškės iš visos Lietuvos suvažiuoja poezijos mylėtojai, intelektualai pagerbti didžiojo klasiko, jautriausio ir švelniausio lietuvių literatūros lyriko, eseisto Jono Aistio atminimui. Atvykstama pasiklausti jo kerinio poetinio žodžio, įkvėpti J. Aistio tėviškėje tyrojo oro, pabūti stebuklingoje gamtoje.

Šiais metais poetui skirtas minėjimas buvo neeilinis, nes birželio 13 d. suėjo 30 metų nuo Jono Aistio mirties (mirė 1973 m. Vašingtone). Jo palikai 2000 m. birželio 29 d. buvo parvežti ir perlaidoti gimtojoje žemėje, kurią taip mylėjo ir kurios taip be galo ilgėjosi.

Kaip ir kiekvienais metais, šių renginių iniciatorė Jono Aistio muziejaus Rumšiškės vedėja Gražina Meilutienė parengė idomią programą. Rumšiškių bažnyčioje už poeto vėlę šv. Mišias aukojo J. Aistio sesers Anastazijos anūkas kun. Vidas Bernardas Sajeta, Kaišiadorių vyskupijos, Paparčių parapijos klebonas. Bažnyčioje po Mišių Pasvalio krašto teatro choras (vadovas Gintaras Kutkauskas) bei aktoriai Petras Venslovas ir Virginija Kochanskytė atliko meninę — muzikinę — literatūrinę kompoziciją „Išblaškytiesiems“, parengtą pagal Jono Aistio poeziją. Vėliau žmonių procesija patraukė į Rumšiškių kapinių kalnelį, kur amžinam poilsui atgulė klasikas. Skaisiti vasaros saulė buvo dosni ir išskleidė besikaupiančius debesis. Rumšiškių Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčios klebono Virginijaus Birjoto paraginti, susirinkusieji prie kapo sukalbėjo maldą. J. Aistio brolio Juozo sūnus Justinas Aleksandravičius, nuoširdžiai remiantis kiekvieną minėjimą, tarė jautrius žodžius apie savo dėdę. Prie kapo buvo sugiedota giesmė „Marija, Marija“. Poezijos mylėtojai, atsidėdami klasikui už nuostabią kūrybą, nuklojo jo kapą gėlėmis.

Pasibaigus oficialiajai daliai, Jono Aistio sūnenas Justinas pakvietė visus susirinkusius

Jonas Aistis.

paplaukioti laivu „Nemunas“ Kauno mariomis, kurių dugne yra Jono Aistio gimtinė — Kampiškės. Kraštotyrininkas Stanislovas Abromavičius laive susirinkusiems papasakojo apie šiuo metu Kauno marių dugne esančias Jonui Aistui brangias vietas. Buvo dainuojamos Jono Aistio žodžiais dainos.

Jis savo poetine galia sugebėjo suvirpinti kiekvieno lietuivio širdį. Daugelis jo eilėraščių virto ilgesingomis dainomis, kurios skambėjo sunkios tremties ir vargingos okupacijos metais, tebeskamba ir dabar, nepriklausomoje Lietuvoje. Lengvas, paprastas, trapus poetinis žodis niekada nebuvo iškėliavęs iš tėvynės. Jono Aistio poezijos siela — jo paties siela, kurioje telpa ir žydintys kloniai, ir mėlynuojantys miškai, kurioje ir koplytstulpiai, ir kryžiai prie kelių, kurioje legendos ir padavimai... Į savo poetinę kūrybą jis įpynę viską, kas jam artima ir brangu ir viską, ką apima žodis Lietuva.

Jonas Aleksandravičius gimė 1904 m. liepos 7 d. (birželio 24 d. — senuoju stiliumi) Kampiškėse, Kauno rajone. Augo Rumšiškėse. Savo pirmuosius mokslus pradėjo ganyklose ganydamas beveik aštuonerius metus. Tėvo mokytytas namuose skaityti ir skaiciuoti. Čia tėviškės glėbyje ir gimė ilgesingas bei pa-

slaptingas žvilgsnis į tolius. „Kitame trobos gale, kur aš mokiausi gana nuobodus skaitymo meno, pro langą buvo matyti šilas. Jis buvo mano burtų šventykla (...) Tasai šilas buvo mano poezijos mokykla...“, — rašė jis vėliau savo atsiminimuose.

Baigęs pradžios mokyklą, vėliau mokslus tęsė „Aušros“ gimnazijoje Kaune. Jis daug skaitė ir džiaugėsi knygų pasauliu. „Pirmas autorius, kuris mane paveikė, buvo Šekspyras, bet tai jau trečioje gimnazijos klasėje. Ketvirtoje klasėje mane apėmė Šekspyro karštinė ir aš norėjau jį visą išversti. [...] Tais metais išverčiau „Karalių Joną“ ir „Romeo ir Julietą...“ Vėliau rašo: „Rilkė kurį laiką buvo stabas. Po jo sekė Poe. Poe labai sugestvus. Atsimenu, kaip juo gyveno ir sirgo Binkis“. Jau gimnazijoje parašo savo pirmuosius eilėraščius, kurie draugo Juodelio dėka paplinta — perrašinėjami. Įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto humanitarinių mokslų fakultetą.

Į poetinį pasaulį įžengė 1927 metais *Ateities* žurnale išspausdintu eilėraščiu „Gegutėlė“. Nuo tada jis tapo visiems matomas ir žinomas. Jo artimiausi draugai — P. Juodelis, su kuriuo kartu bendradarbiavo žurnale *Pjūvis*, bei A. Miškinis skatino jį kurti. Jaunas poetas tvirtai įžengė į literatūros plotus ir pelnė

šlovę nepriklausomoje Lietuvoje. Tuomet išėjo 4 poezijos knygos, kurias pasirašinėjo J. Aleksandravičiaus, J. Kossu-Aleksandravičiaus, J. Kuosa-Aleksandravičiaus slapyvardžiais. 1932 m. išėina jo pirmoji poezijos knyga — *Eilėraščiai*, 1934 m. — antroji *Imago mortis*, 1935 m. — *Intymios giesmės*. 1937 m. už knygą *Užgesę chimeros akys* jam buvo paskirta Valstybės premija. Parengia ir išleidžia savo straipsnių rinkinį apie literatūrą ir meną *Dievai ir smūkeliai*. 1940 m. išleidžiama paskutinė jo knyga Lietuvoje — rinktinė *Poezija*. Kitos knygos pasirodė jau svetimose žemėse.

Jonas Aistis visą gyvenimą tarnavo rašytam žodžiui, siekė mokslo, daug skaitė. Gavęs stipendiją, išvyko studijuoti į Grenoblį. Literatūros studijas tęsė Grenoblio universitete Prancūzijoje (1936–1940 m.). Vėliau jis parašė: „Mokyti man buvo miela, bet nelengva“. Čia užklupo ir karas. Štai kaip J. Aistis perteikia anuometinius savo išgyvenimus: „Griuvo Prancūzija, ir visam pasauliui grėsė naktis, bet aš buvau laimingas, nes maniau, kad galėsiu grįžti ir turėti artimesnį darbą, o gal ir laiko raštui. Deja, mano svajonės buvo tuščios, į trečią dieną sužinojau, kad aš netekau brangiausio daikto žemėje — tėvynės. Pirmus metus aš skyrčiau kovai dėl laisvės: verčiau prancūzų kalbom žinias apie Lietuvą, rašinėjau šį tą lietuviškon spaudon, bet iš to, mačiau, mažai naudos: tie, kurie toliau gyvenę nesuprato, kokia baisi nelaimė buvo gulianti pasauli. Aš gavau mažą stipendijėlę iš prancūzų Užsienio reikalų ministerijos, man reikėjo už ją atsilyginti tam kraštui, kuris mane rėmė...“

Sunkius metus jam teko vienam išgyventi Prancūzijoje — be draugų, be tėvynės. 1945 m. laiške A. Vaičiulaičiui iš Prancūzijos rašė: „Mano gražiausi eilėraščiai visi neparašyti liko ir aš jų niekad neparašysiu“. Tačiau tai buvo priverstinė, laikina tyla, kurioje buvo brandinami nauji kūriniai. Jie išvydo pasaulį jau Amerikoje.

Būdamas Prancūzijoje, tris kartus aplankė Italiją. Negalėdamas sugrįžti į okupuotą Lietuvą, dirbo Nicos archyvuose ir Paryžiaus valstybinėje bibliotekoje. 1944 m. jam buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis. 1945 m. susituokė, su pasitraukusia iš Lietuvos, Aldona Grajauskaite. 1946 m. abu išvyko į JAV. Marianapolyje, tėvų marijonų kolegijoje, poetas dėstė pran-

cūzų, lietuvių, ispanų kalbą. 1952–1958 m. New Yoke dirbo lietuvių skyriuje „Laisvosios Europos“ radijuje, o nuo 1958 m. Vašingtone — Kongreso bibliotekoje. Atvykęs į JAV, savo raštus pradėjo pasirašinėti Aistio slapyvardžiu, kuris nuo 1952 m. tapo jo oficialia pavarde.

Periodikoje, mokslo darbuose, kolektyviniuose rinkiniuose paskelbė literatūros kritikos, filosofinio visuomeninio pobūdžio svarstymų, recenzijų, studijinių straipsnių. Niekada neapleido poezijos. 1942 m. Thompson, CT išėina jo poezijos knyga *Be tėvynės brangios*; 1947 m. Bostone — *Nemuno ilgesys*. Bernardas Brazdžionis 1948 m. DP stovyklose Schweinfurte parinko ir išleido jo *Pilnatį*. 1951 metais Putname dienos šviesą išvysta *Sesuo buitis išeis*, 1957 metais Brooklyne — *Kristaliniame karste*. J. Aistis parengė ir išleido atsiminimų, beletristikos, publicistikos, literatūrinės kritikos straipsnių. Atskiromis knygomis išėjo: *Apie laiką ir žmones* (atsiminimai), Čikaga; *Milfordo gatvės elegijos*, (publicistika), Londone.

„Aistis su savo poezija į mūsų literatūrą atėjo tarytum potvynis, netikėtai užklupdamas visus“

A. Nyka-Niliūnas

Artimai bendradarbiavo su kitais autoriais: 1951 m. Čikagoje kartu su A. Vaičiulaičiu parengė ir išleido *Lietuvių poezijos antologiją*; 1954 m. Brooklyne su Stepu Zobarsku — literatūros metraštį *Gabija*. J. Aistis suredagavo ir 1948 m. Bostone išleido J. Baltrušaičio *Poeziją*, 1952 metais Čikagoje — K. Binkio *Lyriką*, 1962 m. New Yorke suredagavo ir išleido *Laisvės kovų dainas*.

Jonas Aistis visą gyvenimą pašventė rašytam žodžiui, darbavosi kūrybos baruose. Poetinis žodis buvo jo įrankis ir ginklas — ištartas, parašytas švelniai ir paprastai, natūraliai pataikydavo tiesiai į širdį ir suvirpindavo skaudžiausia gaida... Jo lyrikoje ypatingą reikšmę turi spalva, nuotaika, pastovūs lyriniai vaizdai, liūdesio ir gaudulio motyvai lydi jį nuo pirmųjų eilių iki paskutinio atodūso. Apie savo kūrybą rašė: — „Į poeziją visą gyvenimą žiūrėjau, kaip į mistinę apeigą, kaip į nuodėmę ir nusivalymą“. O knygoje *Apie laiką ir žmones* rašo: „Jei kalbėti apie mano paties poeziją, tai būčiau laimingas, kad joje niekas neieškotų kažkokių gudrybių, nes

Poeto Jono Aistio sūnenas Justinas Aleksandravičius kalba susirinkusiems prie jo kapo po minėjimo Rumšiškių bažnyčioje. T. Landsbergienės nuotrauka.

Niekur nėra taip gražu, kaip gimtinėje

Spalio pabaigoje Kaune šviesą išvydo 2004 m. kalendorius, skirtas didžiojo lietuvių klasiko, lyriko Jono Aleksandravičiaus Aistio 100-čiui paminėti. Kalendorių parengė Rumšiškių Jono Aistio muziejaus direktorė Gražina Meilutienė, o jo išleidimą finansavo poeto sūnenas Justinas Aleksandravičius. Fotonuotraukas pateikė Jūratė Mačiūtė ir Renata Mikalauskaitė. Išleido spaustuve „Dakra“.

Gražina Meilutienė kruopščiai parinko kiekvienam metų mėnesiui tinkančius Aistio eilėraščius ir poeto gimtųjų vietų fotonuotraukas. Kalendoriuje išryškintos dvi, J. Aistio gyvenimui lemtingos dienos: 1904 m. liepos 7 d. jis gimė Kampiškėse (Kauno rajonas); 1973 m. birželio 13-ąją mirė Washington, DC (JAV).

aš visą gyvenimą stengiausi būti paprastas ir aiškus“.

Pakartotinai išleisdamas knygą *Poezija*, 1962 m. kovo 24 d. *Drauge* rašė: „Taip — tai viskas, tai mano *summa poetica* — visa poezija. Ją ruošdamas, turėjau slaptą mintį, kad net tada, kai aš pats kapituloje balso neturėsiu, šios eilės liks tokios, kaip knygoje, nebent vėl kada turėčiau naują laidą, kuomet dėlto tektų abejoti. Ta ir buvusi pagrindinė priežastis, kodėl šią knygą leidau. Tuo būdu ši knyga yra ne vien viena iš mano knygų, bet gal daugiau mano poetinis palikimas“.

Virginija Paplauskienė

Kalendoriuje išspausdintos ištraukos iš J. Aistio laišku seserim Mikalinai ir Eleonorai. Ištraukos parodo, kaip poetas, nepripažęs svetimose žemėse, ilgėjosi tėvynės: „Lygiai prieš dvidešimt aštuonerius metus apleidau Lietuvą... Taip pat buvo vėjuota, taip pat lijo, tik truputį kitaip: prabėgdavo būrelis lietaus ir vėl nušvisdavo... Ir man atrodė, kad niekur nėra taip gražu, kaip gimtinėje, ir aš dažnai pagalvoju, kaip visa tai atrodytų dabar, po tokios gausybės metų...“ (1964.10.17)

Kalendoriaus meninės nuotraukos atspindi Rumšiškių ir jų apylinkių gražias vietas. Tai Rumšiškių Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčia, kurioje Jonas Aistis buvo krikštytas; meninis koplytstulpis, pastatytas Dovainonyse, kur poeto gyventa. „Visos vietos, matytos jaunystėje, yra didingos ir juoba gražios. Esu nemaža matęs gyvenime ir didingų gamtovaizdžių, bet niekas manęs taip giliai neveikė, kaip tos vietos, kurias mano vaikystės basa kojytė lietu.“ (1966.08.21)

Gyvendamas svetur, J. Aistis nuolat ilgėjosi tėvynėje likusių savo brangių artimųjų ir ištikimų draugų. „Tėviškės obuolių aš mažiau pasiilgau, bet pasiilgstu žmonių ir pačios žemės, kurioje norėčiau užmigti amžinu miegu. Duonos ir kitų gėrybių galima rasti visur, bet yra labai brangių dalykų, kurių niekur kitur nėra, kaip tiksliai gimtajame krašte...“ (1971.10.23)

Poetui taip ir nepavyko įgyvendinti savo didžiojo troškimo — sugrįžti ir pasidžiaugti gimtosiomis vietomis, susitikti su artimaisiais. Tik 2000 m. birželio 19 d. jo palikai buvo parvežti į Lietuvą ir perlaidoti Rumšiškių kapinių kalnelyje. „Tu patari nesisirūpinti, kur palaidos. Gera tau taip galvoti, kai tu gyveni ten, kur gimei ir užaugai, kur praleidai visą savo gyvenimą. Kas tos laimės neturi, tas kitaip pagalvoja. O mane ta žemė traukia, kuri, kaip sakoma, pagimdė ir nešiojo kaip motina...“ (1965.03.09)

Gražinos Meilutienės ir Justino Aleksandravičiaus puikiai parengtas, skoningai išleistas, 2004 m. kalendorius, skirtas J. Aistio 100-čiui paminėti, tapo pirmąja kregžde iškilaus poeto jubiliejaus renginių ir minėjimų cikle.

Virginija Paplauskienė

Aktorai Petras Venslovas ir Virginija Kochanskytė skaito Jono Aistio poeziją jo 30 metų mirties sukakties paminėjime Rumšiškių bažnyčioje 2003 m. birželio mėn. T. Landsbergienės nuotr.

Maldą prie poeto Jono Aistio kapo, minint jo mirties 30 metų sukaktį. Teresės Landsbergienės nuotrauka.

Danguolės Jurgutienės parodos atidaryme š.m. spalio 11 d. Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje Čikagoje. Iš kairės: dail. Magdalena Stankūnienė, JAV LB Kultūros tarybos pirm. Marija Remienė, muziejaus direktorius Stanley Balzekas, Jr., dail. D. Jurgutienė, Lietuvos Respublikos garbės konsulas Detroit, MI, Jurgis Jurgutis ir LR generalinis konsulas Čikagoje Arvydas Daunoravičius.

Zigmo Degučio nuotrauka

Danguolės Jurgutienės simbolistinė metafizika

Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje spalio 11 d. atidaryta dailininkės Danguolės Jurgutienės naujų darbų paroda, pavadinta „Laikas – upė be krantų“. Ši paroda, skirta karaliaus Mindaugo 750 metų jubiliejui paminėti. Parodoje eksponuojami 36, akriliko technika sukurti, darbai. Su naujausia dailininkės kūrųba galima susipažinti Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus meno galerijoje iki lapkričio 15 d.

Pradžioje baigusi farmacijos mokslus Wayne universitete ir kurį laiką sėkmingai dirbusi farmacininke, Danguolė Jurgutienė, nuo vaikystės mėgusi dailę, 1972 m. pradėjo studijuoti meną Birmingham-Bloomfield dailės studijoje, vėliau dailės studijas tęsė Di-

džioje Britanijoje, Londono universitete. Nuo 1977 m. dailininkė dalyvauja įvairiose grupinėse ir personalinėse parodose, iš kurių minėtinos: Detroito meno institute, Lincoln centre New Yorke, Michigan Fine Art Exhibition, All Area Saginaw muziejuje, K-Mart World Headquarters ir daugelyje kitų. Talentingos dailininkės darbai nuolat eksponuojami Michigan valstijos, kurioje ji gyvena, galerijose, tokiose kaip „Atrium“, Northville, „Bay Street“, Northport, bei „Cary“, Rochester.

Danguolės Jurgutienės darbu esama įvairiose meno kolekcijose ne tik Jungtinėse Amerikos Valstijose, bet ir Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje, Japonijoje. Dailininkė įtraukta į įvairius meno bei

informacinius leidinius, tarp kurių minėtini C. Urwin, *Artistic Touch* (1995, 1996, 1997), Algimantas Kezys, *Lithuanian Artist in North America* (1994), (2000–2001), Millenium edition), Neseniai Danguolė Jurgutienė dalyvavo Lietuvos dailės muziejuje Vilniuje surengtoje parodoje, pavadintoje „Sugrįžusi išseivijos dailė“, kur pristatė iškiliausius savo darbus. Viena, me pasikalbėjime dailininkė džiaugėsi šioje parodoje po daugelio metų sutikusi savo piešimo mokytoją iš Miuncheno, V. Vaitiekūną, taigi iš tiesų dailininkės kūrybos pradžia siekia jos mokyklos metus, praleistus Vokietijoje.

Danguolė Jurgutienė yra pripažinta ne tik lietuvių, bet ir amerikiečių meno gerbėjų

bei vertintojų. 1998 m. jai buvo suteiktas garbingas Farmington ir Farmington Hills miestų (Michigan valstija) „Iškiliausio menininko 1998 m.“ vardas. Dailininkė teigė, kad jai didelė garbė būti apdovanota šia premija, nes ji kasmet skiriama įvairių šakų menininkams (ne tik dailininkams, bet ir šokėjams, muzikams, dainininkams...), kuriuos atranka „Farmington Area Art Commission“, vienianti 22 įvairias kultūras organizacijas.

Meno kritikai pažymi, kad Danguolė Jurgutienė kūryba išsiskiria tik jai būdingomis kompozicijomis ir spalvų derinimu. Dažniausiai teigiama, kad dailininkės paveiksłai, nors ir turintys realistinių motyvų (gamtos, augalų), iš tiesų yra mistiški, kur šio pasaulio objektai subjektyvios vaizduotės keičiami į magiškus „galimų pasaulių“ atvaizdus. Daugelyje paveiksłų įvairiai keičiami erdvės ir laiko motyvai, dažniausiai išreiškiami simbolinėmis figūromis (apskritimai, ovalai, sferos, spiralės, banguojančių linijų raizginiai). Šie paveiksłai neretai primena sapnuojančio subjekto matomus vaizdus ar iš pasamones atėjusius vaizdinius.

Daugelis šių įžvalgų tinka ir naujausiems dailininkės darbams apibūdinti. Kaip pasitebėjo parodos atidaryme kalbėjęs fotografas ir meno kritikas Algimantas Kezys, „daugumos paveiksłų tematika yra dailininkei įprastinė, pabrėžianti suabstraktintus gamtos motyvus, kurie vyrauja kūryboje jau daugelį metų“. Tačiau meno kritikas pasitebėjo ir, naujų ryškių posūkių, per pastaruosius metus įvykusių dailininkės kūrybinėje karjeroje. Tai visų pirma yra trijų dimensijų konstruk-

cijos – viena ant kitos sugulusių plokščių ir kreivių koliazai, vaizduojantys gamtos judesį ir gyvybę. Kezio manymu, naujausi dailininkės darbai pasižymi ir didesne kūrybine bei technine laisve. Kaip didžiausią tematinį suolį, meno kritikas įvardijo „akiratio praplėtimą nuo gamtos raizginių iki žmogiškosios samonės įsikišimo į istorijos vingius“.

Pačios autorės manymu, kritikai neretai pernelyg su-reikšmina gėlių motyvus jos kūryboje. Tai, dailininkės teigimu, nėra jos intencija. Gėlių ir augalų motyvai Danguolės Jurgutienės paveiksluose iš tiesų nėra ornamentinės prigimties, jie nurodo ne į save, bet į fiksuotą metafizinę problematiką, kurią galima apibūdinti, kaip savitą simbolistinę metafiziką. Kalbant kon-

krečiai apie šią parodą, negalima pamiršti jos pavadinimo, nurodancio į laiką. Pasak dailininkės, „laikas lyg vėjas mus gaubia, įvairiais vingiais veda į ateitį, kuri pavirsta dabartimi, kad galiausiai, tarsi mėnulis, vėl nusktų į praeitį“. Taigi, kaip matome net tokie įvaizdžiai, mėnulis Jurgutienės kūryboje yra visų pirma laiko metaforos. Todėl nenuostabu, kad ir gamtoje autorė visų pirma siekia išžvelgti laiko veikimą. Vėl cituoju pačią dailininkę: „Bėgant amžiams, laikas išpiešė gamtoje įvairias formas – ir žemėje, ir vandenyje. Šias laiko apraiškas ir mėginu pavaizduoti: plastiškoms, organiškoms formoms ir struktūromis, banguojančiom, greitom ar lėtai besitęsiančiom linijom, paveiksłų kompoziciniais ritmais ir žmonių bei savo individualiai su-

kurtais simboliais“.

Dailininkės teigimu, paroda Balzeko muziejuje ji planavo kelerius metus, o 2003–ieji planuojamai parodai suteikė naują perspektyvą – artėjant karaliaus Mindaugo 750 metų jubiliejui, menininkė teigia, norėjusi sukurti paveiksłų ir iš Lietuvos istorijos tėkmės. Taip atsirado penkių paveiksłų ciklas, pavadintas „Jubiliejus“. Nenuostabu, kad universalio laiko tema sujungia, iš pirmo žvilgsnio skirtingas temas ir vaizdinius, kuriuose, Algimanto Kezio žodžiais tariant, „ir Mindaugas, valstybės galva, yra universalios gamtos vaikas“, o kartu ir aktyvi, kuriančioji istorijos jėga.

Parodos atidarymo vakaras išsiskyrė dideliu publikos susidomėjimu – parodoje dalyvavo labai daug žmonių ne tik iš Čikagos ir jos apylinkių, bet ir iš Michigan bei Indiana. Be to, Danguolės Jurgutienės paroda sukėlė ne tik lietuvių bendruomenės, bet ir amerikiečių susidomėjimą – tarp parodos lankytojų buvo nemažai ir jų. Visus susirinkusiuosius sveikino Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus prezidentas Stanley Balzekas, Jr., bei Lietuvos respublikos generalinis konsulas Čikagoje Arvydas Daunoravičius. Naujausios parodos atidarymo proga dailininkę sveikino ir gėlių įteikė Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos pirmininkė Marija Remienė. Lietuvių moterų dailininkių draugijos vardu dailininkę pasveikino ir taip pat apdovanojo gėlėmis Ada Sutkuvienė, atvykusi iš Indijos, bei kolegė dailininkė Magdalena Stankūnienė ir Pranė Šlutišienė. Daugelis meno gerbėjų pasiliko pasigardžiuoti paruoštomis vaisėmis, pabendrauti ir aptarti įspūdinių dailininkės paveiksłų.

Vladas Krivickas

Dail. Danguolė Jurgutienė ir Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Čikagoje Arvydas Daunoravičius parodos atidaryme spalio 11 d. Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje.

New Yorko meno scena Vilniuje

Algimantas Antanas Naujokaitis

Vilniaus Šiuolaikinio meno centre iki lapkričio 2 d. veikia didelė, visas ekspozicijų erdves užimanti, paroda 24/7.

– Šis pavadinimas iš tiesų mįslingas, bet kartu ir paprastas – tai New Yorko bruozas – dauguma šio miesto – milžino parduotuvių paprastai dirba 24 valandas ir visas 7 savaitės dienas. Tuo pagrindu ir pavadino parodą, – paaiškino vienas parodos kuratorių, Raimundas Malašauskas, pridurdamas, kad šia paroda sumanyta pristatyti Lietuvoje New Yorko meno sceną.

Sumanymas išaugo į daugia-kultūrinį sudėtingą renginį, vaizduojantį šiuolaikinio gyvenimo modernėjimo, globalizacijos reiškinį spartėjimą. Tad parodos rengėjai ir dailininkai New Yorką pasirinko išeities tašku, kaip judaus, įvairialypio bei neįtikėtinumų kupino didmiesčio metaforą.

Yra ir antrasis parodos pavadinimas, jo paantraštė: „Wilno – Nueva York“. Mat be viso šimto New Yorko, kai kurių kitų pasaulio miestų bei šalių menininkų, savo darbus parodoje eksponuoja ir 7 lietuviai.

Turbūt kiekvienam žinoma, kad žmogų, iš ramios aplinkos patekusį į triukšmingą, judrų didmiesį, kaip New Yorkas, ištinka sukrėtimas. Kazkas panašaus atsitinka lankytojui, atėjusiam į parodoje įrengtą didelę, tamsią salę, kurioje suskaiciavau bent 10 didelių kino ekranų, tiek pat televizio-

rių, vienu metu rodančių skirtingus daugiabalsius, dinamiškus filmus. Daugelyje didžiųjų ir mažųjų ekranų rodomi įvairiausių, kažkur skubančių, triukšmingų žmonių būriai, pokalbiai, monologai. Vienu metu, vienoje vietoje – gausybė skirtingų asmenybių, skirtingų pasaulių, idėjų. Per vieną apsilankymą šioje triukšmingoje, judrų vaizdų kupinoje, salėje iš karto neįmanoma skirti dėmesio kiekvienam atskirai. Antra vertus, pagalvoji: toks jau yra tas šiandieninis informacijos pertekliaus poveikis, būdingas dažnam Amerikos ar Europos didmiesčiui.

Tiesą, galima ramiai žiūrėti garsiojo New Yorko lietuvių – avantgardinio kino menininko Jono Meko 24 valandų filmą „Dedikacija Ferdinand Leger“. Tai duoklė šio didžio kino menininko 1933 m. sukurtam projektui. Šiame filme, sukurta iš asmeninio archyvo, vaizduojamas eilinės poros gyvenimas, kuriame įžiūrėjau daug gražių Rojaus gabalėlių. Kadangi šis J. Meko filmas trunka visą parą, dieną jis rodomas parodos salėje, o ekrane, sumontuotame šiuolaikinio meno centro žemutiniame didžiajame lange, jį galima matyti visą naktį. Tai, be kita ko, pateisina ir parodos pavadinimą – ji vyksta visas 24 paros valandas.

Kitoje salėje – vėl New Yorko vaizdas. Vienas eksponatų – New Yorke gyvenančio

olandų dailininko J. Kooijmans darbas „Kabantys sodai“. Tai tankiausiai apgyvendintos Manhattan dalies maketas. Virš dangoraižių – lyg debesėliai – kabo žalsvi plotai. Kūrinio idėja tokia: ar įmanoma ore, virš didmiesčio pastatų, sukurti, supilti žemės plotus? Norėdami tankiuose dangoraižių rajonuose užveisti saulės nutviekstus sodus, turėtume juos kelti viršun. Beje, pasak dailininko, kai kurios architektų grupės tvirtina, jog tai įmanoma.

Greta – kita parodoje eksponuojama didmiesčio tema: smulkus Tokijo gatvių planas. Šalia jo – ilgas įvairiausių daiktų, augalų, asmenų, reiškinų pavadinimų sąrašas. Šio projekto autorė niujorkietė A. Mir aiškino, jog šio kūrinio „Ivadinant Tokijo“ idėja pagrįsta vakarietių nepasitenkinimu tuo, kad Tokijo nėra gatvių pavadinimų ir mieste neįmanoma susisąjdyti be gido. Tad menininkė nusprendė tame sąraše įvardyti Tokijo gatves Vakarų kultūrai ir visuomenei įprastais pavadinimais, kurie padėtų rasti kelią. Menininkė A. Mir įsitikinusi, kad ir Tokijo gyventojams tai irgi patiktų.

Parodoje aptikau eksponatų, tvirtinančių New Yorko sąsajas su Vilniumi, Lietuva. Tai New Yorko menininko R. Rainer darbas „Laikraščių kopijavimas – informacijos pažabojimas“. Greta vienas kitą kabo keli New York Times

ir Vilniaus dienraščio Lietuvos rytas numerių pavyzdžiai. New Yorko dienraščio skiltyse dailininkas savo ranka nukopijavo jame išspausdintus straipsnius apie Vilnių ir Lietuvą, o lapuose, imituojančiuose Lietuvos rytą, – parinkti New York Times spausdinti rašiniai apie New Yorko gyvenimą ir nuotaikas. Šis darbas skatina žmones pagalvoti, įsitikinti, kiek tuose laikraščiuose tiesos, kiek tiksliai aprašomi įvykiai ir reiškiniai.

Gausu parodoje net tradicinių projektų, instaliacijų, konstruktyvų, video, garso, kitokių žanrų (nemačiau nė vieno tapybos ir grafikos kūrinio, lyg jie būtų išnykę iš New Yorko meno scenos), bet ir fotografijų. Štai aibė niujorkietės S. Diamont nuotraukų bendru pavadinimu „Tai vyrai, kurie kabinejosi prie manęs gatvėje“. Tai nuolat papildoma serija, kurioje štai jau yra 300 fotografijų vyrų, kurie kabinejosi prie manęs. Kai vyriškis mane mėgina užgaulioti, vienintelė mano reakcija – pakelti fotoaparatus ir fotografuoti. Neištariu nė žodžio, nedemonstruoju jokios fizinės reakcijos. Fotoaparatas kaip mat abaido nelabuosis“, – aiškino nuotraukų autorė.

Atskiroje salėje, šį kartą viename ekrane, nuolat rodomas 40 minučių „Vilniaus filmas“. Rengiant parodą 24/7 buvę ir dabartiniai įvairaus amžiaus, išsilavinimo, įvairių profesijų

vilniečiai buvo kviečiami kurti scenarijus, filmuoti, režisuoti, montuoti šį filmą apie Vilnių ir vilniečius. Kuriant šį filmą, dalyvavo daug mėgėjų ir profesionalų. Jie sukūrė idomų, dinamišką filmą, kuriame pavaizduotas ne tik šiandieninis pagražėjęs, pagyvenjęs Vilnius ir jo žmonės, bet ir sovietmečio nykuma.

O štai vilnietė S. Straukaite pristatė lininių marškinėlių kolekciją, siejantią ir kartu kritikuojančią „hipkopo“ kultūrą, vietinius ir turizmo pramonę nevykusiai orientuotus amatus.

Parodos metu vyksta akcijos, trumpalaikiai bei tęstiniai projektai, kai kurie net peržengdami šiuolaikinio meno centro ribas ir įtraukiantys ne tik Vilniaus, bet ir kitų miestų bei miestelių gyventojus.

Štai niujorkietis O. Berchem darbas „Pažintys prekybos centre“. Susitaręs su vienu Vilniaus prekybos centru, menininkas, greta įprastų krepšelių prekės susidėti, parūpino ir ryškiai geltonų su nupaišytomis gėlėmis. Atėjęs į parduotuvę ir išgirdęs, kad tas, kuris paima geltoną gėlę krepšelį, kartu kviečiamas susipažinti, susidraugauti su kitu nepažįstamu, pirmą kartą čia sutiktu toki pat gėlėtą krepšelį paėmusiu vyru ar moterimi. O parodos salėje pastatytas televizoriaus ekranas nuolat perduoda, rodo vaizdus iš tos parduotuvės, lankytojai ekrane stebi, kaip tirpdomas

žmonių susvetimėjimas, kaip ima bendrauti pirmą kartą čia susitikę žmonės.

Štai kitas parodos rengėjų projektas „Ypatingi talentai“. Laikraščiuose išspausdinamas skelbimas, kviečiantis talentą turinčius žmones (grojimo, dainavimo, žonglieriavimo ant riedučių ir t.t.) parodai atsiųsti video įrašus, kurie paskui rodomi parodoje. Vertinimo komisija išrenka geriausiąjį ir šis laimi dviem asmenims kelionę į Egiptą šių metų lapkričio mėnesyje. (Įrašus galima siųsti ir iš kitų šalių šiuo adresu: „Ypatingi talentai, Šiuolaikinio meno centras, Vokietiečių g. 2, 2001 LT Vilnius“).

Parodoje netrūko dązo, ro-

ko muzikos. Nuotaikingai grojo Panevėžio roko grupė.

Beje, Šiuolaikinio meno centras parodos proga išleido storą – 23 puslapių didelio formato į didžiulius New Yorko dienraščius panašų, laikraštį, pavadintą taip, kaip ir ši paroda 24/7. Jame rašoma apie parodos eksponatus, skelbiamos dailininkų mintys, parodos lankytojų pastabos ir atsiliepimai. Deja, retas vilnietis lankytojas tą parodos laikraštį galėjo skaityti – kone visos – anglų kalba, tik kur-ne-kur lietuviški straipsneliai. Kazin ką apie tokį leidinį pasakytų Valstybinė lietuvių kalbos komisija?

twenty four hours seven days a week

24/7
VISĄ PARĄ
(WILNO – NUEVA YORK)
2003 09 12–2003 11 02
ŠIUOLAIKINIO MENO CENTRAS
CONTEMPORARY ART CENTRE
VOKIEČIŲ G. 2, VILNIUS
TEL. +370 5 2121945
WWW.CAC.LT